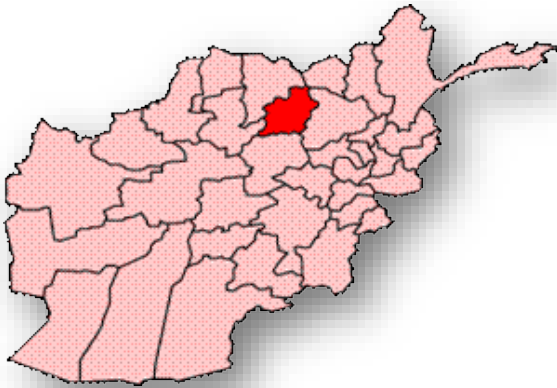

تاریخ: ۲۰۱۸-۰۵-۰۸

گردآورنده: صالحه واهب واصل

ولایت سمنگان (ایبک)

سمنگان یکی از ۳۴ ولایت افغانستان است. دارنده مساحت ۵۶۵/۱۵ کیلومتر مربع بوده نفوس آن را جمعیت ۲۷۴۰۰۰ نفر تشکیل میدهد. مرکز آن شهر شاداب و سر سبز ایبک میباشد (ایبک مرکز ولایت سمنگان کشور افغانستان است. این شهر در پهنه دره یا رودخانه خلم و سمنگان در بخش سفلی با راهی صعب العبور و پر گردنه قرار دارد. در سال ۱۹۳۴ میلادی بخشی از شهر قدیم، از بین رفت و در ۴ کیلومتری این شهر بنای شهر جدید شروع شد. شهر قدیمی ایبک نزدیک دهانه دره و داخل دژ سنگی واقع شده است. تجارت عمده این شهر گندم، بادام و پسته است.)

تاریخچه

شهر قدیمی سمنگان در جنوب شرقی خلم (خلم نام یک شهر و یکی از بخش‌ها (ولسوالی‌های ولایت بلخ افغانستان است. این شهر از قدامت بسیار زیادی برخوردار است) در ولایت مزار شریف و در طول تاریخ بر سر یکی از

راه های مهم بلخ بوده است. در شاهنامه فردوسی چنین آمده است که رستم زال با تهمینه دختر شاه سمنگان ازدواج کرد. به روایت شاهنامه این شهر در سرحد توران قرار داشته است. که ارتفاع آن از سطح بحر بیش از هزار متر است. این منطقه خیلی حاصلخیز بوده، حیوانات و میوه جات فراوان دارد. آب و هوای ایبک شهرت زیاد داشته چنانچه گفته اند: آب ایبک، نان ایبک، خواب ایبک.

سمنگان در امتداد شاهراه کابل - حیرتان بین بغلان و بلخ در یک منطقه مهم کشور عزیز ما افغانستان واقع شده که در اثر کشف شواهد و

آثار تاریخی اهمیت خاصی پیدا کرده است چنانچه در پایه حفاریات و تحقیقات داکتر کارنتون مؤرخ و ولایت شناس امریکای در غار قره کمر که در کوه های مجاور ایبک واقع شده، در حوالی ۳۰-۵۰ هزار سال قبل از میلاد شکاری های همین منطقه سپری مینموده اند و به حیث یکی از کانون های زندگانی مردمان عصر حجر در افغانستان شناخته شده و آثاری از قبیل سنگهای چقماقی، استخوان حیوانات و خاکستر ذغال بدست آمده است و کشف آتشگاه سرخ کوتل و آثار بدست آمده از آن مجاورت شرقی سمنگان، روشنی جدیدی به سمنگان عصر

کوشانی ها در قرن اولیه مسیحی به تمام این مناطق می اندازد . از خلم به بعد راه در داخل دره تنگ رود خانه میشود بناء به گفته سیاحان دره بقدری تنگ است که بین تخته سنگهای تیز مرتفع به زحمت جا برای رود خانه و راه طرفین آن میماند حتی در یک جا فاصله بین تخته سنگها به چهل فوت میرسد (راه تنگی تاشقرغان است) از خلم تا سمنجان (سمنگان) دو روزه راه حساب میکردند. در قرن هفتم اسم شهر سمنگان در کتاب سیوان به املائی چینی (خلو- سی- سین تسیزیان) ذکر میشود، در اواخر قرن چهاردهم در دوره سفر امیر تیمور به هندوستان به همین اسم نامیده میشد در تاریخ اسفاد امیر تیمور قریه بنام غزنیک که مراد (غزنیگگ) امروز است در بین خلم و سمنگان یاد میشود.

رپاتک منطقه دیگری از سمنگان که در عصر کوشانی ها آباده بوده، آثار مسکوکات بدست آمده از رپاتک شاهد این مدعاست همین قسم در داخل دره معروف به زندان سموچ های مشاهده میشود که نشان دهنده آبادانی زیاد همان وقت بوده است .

وجه تسمیه سمنگان: خصوصیات تاریخی و موقعیت سمنگان یا ایبک را در یافتیم اما چرا سمنگان و یا چرا ایبک خوانده اند آیا این نام ها وجه تسمیه خواهد داشت؟

بیشتر محققین در مورد استفاده این دو نام یا دو کلمه اینکه کدام یک قدیمی تر است متردد اند گاهی این و گاهی آن را به کار میبرند زمانی سمنگان را کهن تر میدانند و گاهی ایبک را اما بررسی و شناخت آثار و جایگاه های فرهنگ گذشته این سرزمین و گفته ها و نکات پیرامون آنها که نزد عامه مردم است تا حدی مطلب را روشن میکند .

گویند سمنگان از هزار سم گرفته شده است و گفته میشود سم مخفف سموچ است که هزار سم یعنی هزار سموچ در نوع خاص از سنگ که نزد عامه مردم منگ یاد میگردد کنده میشود بناء آنها را سم منگی میگفتند و باشندگان سم منگی را سم منگیان میخواندن انسان که باشندگان کابل کابلیان و از هرات هراتیان گفته میشود با گذشت روزگار جهت ساده گی تلفظ دو حرف (ا) و (ی) افتاده و سم منگیان به سمنگان تبدیل شده است.

ایبک در کنج کلمه ها یا فرهنگ ها ایبک به معنی بت و صنم آمده است و این اسم ربط به اسم محل ندارد ولی اگر این کلمه را ترکی بدانیم طوریکه برخی ها گفته اند در آن صورت توجه میتوان یافت (آ و ی) در ترکی به معنی ماه و (بیگ) به معنی بزرگ است که هر دو بزرگ ماه را میرسانند. میگویند این منطقه در پارینه زمان هر ماه به وسیله یکی از امراء و یا سران قوم اداره میشد و چون مدت فرمانروایی هر کدام یکماه بوده آنها را (آی بیگ) یعنی بزرگ ماه و یا کسی که یکماه بزرگ و حکمروا است می نامیدند که بالاخره این واژه به همان سرزمین اطلاق شده باشد. اما پندار دیگر چنین است که در پیشینه زمان کسیکه در این منطقه حکمروایی مینموده (آی بیگ) نام داشته و سر زمین تحت فرمانروایی او را سرزمین آی بیگ میگفته اند. بدینگونه سرزمین آی بیگ از کجا تا کجا است که بالاخره کلمه آی بیگ از سر زبان افتاده و تنها ایبک مانده است. به هر حال هر یک از این تعبیر های ایبک اگر درست باشد در برابر با سمنگان تازه گی دارد چه کلمه سمنگان که اصیل و پارینه تراست به همه ولایت سمنگان و سرزمین اطلاق میشود و ایبک مرکز سمنگان را گویند.

نقطه دیگری بنام هزارسم سمنگان در نشیب های شمالی جبال هندوکش بین دو مرکز مهم بودایی یعنی تخت رستم ایبک و بامیان موقعیت داشته و از سطح دریا ۳۳۰۰ فوت ارتفاع دارد و از زمان های بسا کهن چار راه مهم خط و سیر کاروان رو قدیم آسیای میانه را تشکیل میداده است. و این شهر از یکسو در معبر کاروان رو چین، بدخشان، تالفان، کندز، بغلان، سمنگان، بامیان، هرات، یونان و روم قرار داشته و از سوی دیگر در وسط راه کاروان رو خوارزم، باختر، ایبک، بامیان، کابل، پشاور و هندوستان موقعیت داشته است و شاید هم راه معروف ابریشم که چین را به یونان و روم متصل میساخت از این منطقه عبور میکرد است. به موجب کاوش های باستان شناسی که از طرف هیأت ایتالوی در خزان (۱۹۶۱) در هزار سم به عمل آمده معلوم شد که این منطقه و دیگر مناطق هم جوار آن (سلسله جبال هندوکش) ده ها هزار سال قبل انسانها در این جا مسکون بوده است گر چه هیأت باستان شناسان ایتالوی قدامت تاریخی افزار های مکشوفه همچو سنگی چقماقی بشکل تیغ های دو دم و افزار نوک تیز و افزار کوچک و نسبتا مدوردندان دار را که از هزار سم بدست آمده است نشانه های از زنده گی عصر، (پلواستیوسن) مربوط به دوره قدیم حجر میدانند.

کی از نقاط مهم باستانی وطن ما غار قره کمر واقع در (۸) ملی شمال منطقه ایبک مرکز ولایت سمنگان است که در ولسوالی حضرت سلطان موقعیت دارد که از سطح بحر در حدود (۲۳۰۰) فوت و از سطح جلگه (۴۵۰) فوت ارتفاع دارد. برای دانستن این مطلب که در چی زمانی انسانها در این جا اقامت گزیده و به زندگی آغاز نموده است.

داکتر (کارلتن) آمریکایی متخصص تحقیقات باستانی ادوار قبل تاریخ مینویسد : زندگی در غار قره کمر به مراحل اولی عصر قدیم مطابقت دارد و قرار بخش های اصول جدید تحقیقات باستان شناسی (تجربه کاربن ۱۴) که روی پارچه های ذغال قره کمر در ایالت (فیلادلفیا و شیکاگو) به عمل آمده است که مراحل ابتدایی

تصاحب و استفاده از غار مذکور توسط انسانهای اولیه بین (۳۰ تا ۵۰) هزار سال قبل از امروز صورت گرفته است.

به هر صورت تحقیقاتی که در غار قره کمر صورت گرفته ثابت ساخت که افغانستان کهن ترین مکانی میباشد که شکارچیان ده ها هزار سال قبل از امروز غار قره کمر و امثال آن به منظور بود و باش از آن استفاده نموده اند در سال های (۱۹۵۴ - ۱۹۵۷) توسط (کارتن - س کون) متخصص باستانی فلادلفیا تحقیقات خویش را در رابطه به غار قره کمر آغاز کرد. و راپور تحقیقاتی خویش را در زمینه به کتابی تحت عنوان (هفت مغاره) در سال ۱۹۵۷ به چاپ رسانید. و افزار های اصلی باشنندگان این غار را (افزار های کهن سنگی، چقماق، افزار های برنده) تشکیل میداد و در ضمن استخوان های حیوانات خاکستر شده و ذغال سنگ نیز در غار بدست آمده است. طبق نظریه (کارلتن- س کون) این افزار ها با افزار انسان های تیب (نئاندرتال) ارتباط پیدا میکند و بعید نیست که غار قره کمر مرکز تجمع (نئاندرتال) نبوده باشد.

تخت رستم که یکی از ساحات تاریخی و باستانی سمنگان میباشد حدود ۱,۵ کیلومتر از مرکز شهر ایبک فاصله داشته و در یک تپه بلند موقعیت دارد این استوپه که از سنگ تراشیده شده به شکل مدور بوده که دارای دو دهلیز دخیلی و خروجی است که ارتفاع استوپه (۹) متر و قطر آن (۹۰) متر و در قسمت بالای آن اتاق کوچک به طول (۴) متر در (۴) متر و داخل آن اتاق دیگر به طول یک متر و ۹۰ سانتی بوده که گویند محل مخصوص برای راهب و یا گذاشتن (بت) میباشد که همه از یک پارچه سنگ تراشیده شده است و در اطراف تخت نیز چند حجره سنگ موجود بوده و در بیرون از تخت نیز اتاق کوچک دیگری است.

پس به طور خلاصه گفته میتوانیم در ایبک موجودیت یک مفکوره تأسیس و عمران و آبادی های بودایی سبب گردیده که این همه آثار بودایی در این سرزمین دیده میشود به عقیده موسیو فوشه نقشه تماماً آبادیهای این استوپه تاریخی طوریکه لازم و ضروری به نظر میرسد به اثر بعضی عوامل و علت های که در آن توضیحات داده شد به صورت مکمل به درجه اکمال نرسیده و این عالم فرانسوی علت پیدا شدن شق در بین استوپه و معطل و نا مکمل شدن کار استوپه را نرسیدن کمک وجه پولی آن از طرف اعانه دهنده گان دانسته و هم ظهور یفتلی ها به صورت قطع تأثیرات خویش را در این پروسه دارا میباشد و از همین سبب حدس زده میشود که آبادیها و عمرانی های عصر بودائیان در ایبک در نیمه قرن پنجم معطل قرار داده شده است و بنابر روایتی کار ساختمانی این استوپه بزرگ ۴۵۰ سال دوام کرده است.

و چیزیکه در بین عرف مردم است استوپه سنگی تخت رستم شامل دو بخش یکی قصر دختر و دیگری توپ رستم است.

سم سنگی یکی از جاهای ناشناخته سم سنگی است که در شمال غربی سمنگان در میان کوه بنام کوه بست موقعیت دارد خانه های سنگی خورد و کلان است به شکل های متفاوت و خانه که بعد ها در عهد اسلامی بنام مسجد مسمی شده و شاید عبادت خانه بوده است و ساحه فرا روی این خانه هاست که چار دور آن را تپه ها احاطه کرده است. **همچنان گفته شده است که ستوپه ای بزرگ، از یک پارچه سنگ که در مجاورت خود معادلی هم داشته و در داخل بدنه کوه بچه یا تپه حفر شده که در عرف بنام تخت رستم یاد میشود حال آنکه یکی از معابد بسیار مهم باختر قدیم در همین ایبک میباشد و یکی از عجایب معماری عصر بودائی افغانستان قدیم است حفره نامبرده بزرگ و مجلل با دهلیز ها و اتاق ها و ملحقات دیگر به مراتب از ستوپه سنگی عجیب تر است که یقیناً تعداد زیادی بازدید کنندگان از کشور های مختلف در اینجا می آمده و خانه های کنده شده که در حدود العالم ذکر یافته، عبارت از همین اتاق ها و حجره های معبد است و به تعبیر دیگر آنها را بتخانه خوانده اند که به معنای لغوی همان بودا را گویند و خانه بودا در حقیقت همان اتاقها و حجره هائی است که در هر کدام از آنها یک یا چندین مجسمه بودا همراه با نقاشی و هیکل تراشی، تراش یا ساخته شده اند که خود نشان دهنده هنر مجسمه سازی و هیکل تراشی آن عصر میباشد.**

و آنچه گفتیم فقط یادآوری بود از مواضع باستانی و تاریخی سمنگان که گاه گاهی نگاهی محققین بر آنها افتیده است گر چه از برخی آنها جز نام چیزی بیشتر نمی دانیم و کاری هم پیرامون آنها نشده است. جا های باستانی و نا آشنا از قبیل دره گز، دره بنام انجیر دره که در آنجا نیز آثار قلعه و آبادی پیش از اسلام مشهود است، قلعه های کافرست که در کوه شاخ سفید دره خرم و سار باغ موجود است.

سمنگان بزرگترین آبداء، فضلاء و شعراء را در دامان خود پرورده است. پیسته و بادام سمنگان معروف بوده و در کوه های آن زیره، هنگ و دیگر گیاهان داروئی به کثرت یافت میشود. ذغال سنگ دره صوف بالای ولایت سمنگان از نظر نوعیت بهترین و عالیترین کیفیت را دارا میباشد و از نگاه زراعت گندم بنام گدام افغانستان مشهور است. در حدود العالم من المشرق الی المغرب، معجم البلدان یاقوت الحموی، شاهنامه شاهکار بزرگ فردوسی طوسی و دیگر مأخذ معتبر از سمنگان به مراتب نامبرده شده است داستان رستم با تهمینه دختر شاه سمنگان و نبرد رستم با سهراب از تراجمی ترین داستانهای شاهنامه به همگان معروف است. ولایت سمنگان دارای ۷ ولسوالی میباشد که عبارت اند از: (ایبک، حضرت سلطان، خرم و سارباغ، دره صوف بالا، دره صوف پائین، روی دو آب، فیروزخچیر).

ولسوالی دره صوف پایین:

روستاها و دهات:- کوچه عارق، چکاک، تنگی یعقوب پایین، سرخه گاوکش، تیموری بیانان، خانه سنگی، قره مورچه، سرخه بوبکی، حاجی بچه، اوی متان، نیکک، تاجک دهی و چلغزار

ولسوالی دره صوف بالا:

روستاها و دهات:- تاچی خانه، اجریم و قرغنه، خوال چارمغز، توری ها، جوی لطیف، چهارتوت و تیوه تاش سرولنگ، نوامد، شبخه، قره احمد، خالنیز، خواجه بلند خمی حوض، تیرک

منابع

-عبدالحسین سعیدیان. شهرهای جهان. چاپ ۱۳۸۳، نشر علم و زندگی،

-ویکی‌پدیای انگلیسی، نسخه ۸ نوامبر ۲۰۰۶.

-مقام ولایت سمنگان- جمهوری اسلامی افغانستان

در زیر تصاویری از چگونگی استخراج ذغال سنگ و امکانات در دست داشته مردم و پیداوار ارزشمند دیگر این شهر به مشاهده می رسد. زندگی صدها کارگر در معدن ذغال سنگ سمنگان با خطر فقر و گرسنگی و مرگ روبرو است.